

Олена Ярошинська

Креативність як провідний принцип побудови освітнього середовища у вищому навчальному закладі

У статті розглядаються різноманітні теоретичні підходи до проблеми створення креативної педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі. Досліджується роль викладача у формуванні умов для інноваційної освітньої діяльності побудованої за принципом креативності. Окреслюються властивості креативного середовища навчального закладу та готовність викладача вищої школи до використання інформаційних технологій, як важливої умови педагогічної інновації.

Ключові слова: освітнє середовище, креативність, інноваційні освітні технології.

The article examines different theoretical approaches to the problem of forming the creative pedagogical activity in the higher educational establishment. The role of a teacher in shaping conditions for innovational educational activity based on the principle of creativity is investigated. The characteristics of creative environment of educational establishment and readiness of high school teacher for using informational technologies as an important precondition of pedagogical innovation are outlined.

Key words: educational environment, creativity, innovational educational activity.

За нинішніх умов метою модернізації вищої освіти на нових законодавчих і методологічних засадах послугують досягнення принципово нового рівня якості професійної підготовки фахівців у вищій школі, особливо педагогів. Креативна педагогічна діяльність створює умови для повноцінного прояву особистості педагога і є передумою для пошуку нових дидактичних і технологічних систем навчання і виховання.

У вимірах соціально-педагогічних вимог, які ставляться до випереджувального розвитку інноваційного простору у сучасній освітянській сфері, ключовим фактором залишається творчий вчитель. Вітчизняні науковці (Н. Гузій, І. Зязюн, Н. Кічук, Н. Тарасевич, Л. Хомич та ін.) здебільшого єдині у визнанні недосконалості системи підготовки педагогічних кадрів. Сьогодні стан теорії і практики підготовки сучасного педагога, за умов стрімкого зростання інформатизації суспільства, глобальної інтеграції знань повинен сприяти формуванню креативності у професійній підготовці майбутнього вчителя.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми показав, що наукове обґрунтування сутності креативності було здійснено психологами (Д. Векслер, Дж. Гілфорд, Г. Грубер, Р. Кеттел,

А. Маслоу, А. Олах, К. Тейлор, Р. Термен, Е. Торренс та ін.); наукові дослідження, присвячені формуванню креативності проводили відомі педагоги Н. Вишнякова, Т. Галич, Н. Мойсеюк, Л. Романишина, Т. Сидорчук, С. Сисоєва, М. Сметанський, Л. Тарасенко, В. Фрицюк, І. Шахіна, В. Шинкаренко та ін.

Дані дослідження дають нам ґрунтовну підставу вважати, що визначальною якістю творчої особистості є креативність, яка з одного боку, виступає важливою характеристикою діяльності, умовою і її результатом, а з іншого, – це цілісна особистісна якість, яка виступає системоутворюючою ланкою в структурі професіоналізму вчителя.

Проте в сучасних умовах залишається актуальною соціально-педагогічна потреба у спеціальному і комплексному науковому осмисленні проблеми створення освітнього середовища у вищому навчальному закладі на основі принципу креативності, що стане запорукою якісної підготовки майбутніх учителів до професійної творчої діяльності. Мета даної статті – окреслити основні особливості креативної педагогічної діяльності, визначити місце і роль викладача у створенні умов для інноваційної освітньої діяльності у вищому навчальному закладі.

Сьогодні існують розбіжності у визначенні поняття креативність, а також немає єдиної стандартної дефініції з якою би всі погодились. За визначенням вільної енциклопедії Вікіпедії креативність – (лат. creatio – створення) – новітній термін, яким окреслюються «творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і що входять в структуру обдарованості в якості незалежного фактору» (за результатами дослідження Р.О. Павлюка) [1]. Раніше у літературі використовувався термін «творчі здібності», однак пізніше почав витіснятися мовним запозиченням з англійської мови (creativity, creative). В російській мові, на думку професора І. Мілославського, терміном «креативний» позначається творчість, що «не тільки висуває ідеї, але й доводить їх до конкретного практичного результату. А слово «творчий» (рос. творческий) залишається зі своїм вихідним значенням, що не розрізняє діяльність результативну й, навпаки, безрезультатну» [1].

Креативність визначалася П. Торренсом як процес появи чутливості до проблем, дефіциту знань, їх дисгармонії, незгідності, несумісності, розбіжності; фіксації цих проблем; пошуку рішень, висування гіпотез; перевірок, змін та переперевірок та, нарешті, формування та повідомлення результату рішення [2, 54].

Х.Е. Трик вважає, що в самому загальному вигляді поняття креативність включає в себе минулі, супутні і послідувачі характеристики процесу, в результаті якого людина (чи група людей) створює будь-що, не існуюче

раніше. Виходячи з цього, в дослідженні творчості він відокремлює наступні основні напрямки, які розглядають креативність як: продукт, процес, здібність, рису особистості в цілому [2, 16].

В контексті нашого дослідження цікавою є класифікація діяльності на репродуктивну і творчу, в основу якої покладені такі критеріїв [3, 146]: здобуття нового результату; новизна процесу, за допомогою якого був отриманий результат (новий метод, спосіб дії); здобуття результату не могло бути отримане в результаті дій за заданого алгоритму; здатність самостійно побачити і сформулювати проблему; емоційне переживання, що передувало моменту знаходження рішення; сильна мотивація.

Ф. Баррон і Д. Харрінгтон, підбиваючи підсумки досліджень 70–80-х років ХХ століття у галузі креативності, зробили узагальнення відомостей, зокрема, що особливостями творчого процесу, продукту та особистості є їхня оригінальність, валідність, адекватність задачі і придатність – естетична, екологічна, оптимальність форми, правильність та оригінальність на даний момент [1].

Цілісне вивчення проблеми творчо діяльності дозволило колективу російських авторів визначити його як доцільну, цілеспрямовану теоретичну і практичну діяльність людини, що відрізняється новизною, оригінальністю, нестандартною в загальносоціальному, груповому або індивідуальному плані [4, 285].

Розвиток професійної творчості в процесі практичної діяльності будується на освоєнні системи спеціальних знань, навиків і комплексних умінь, досвіду, майстерності в області спеціальних наук, а також психології, педагогіки, методик, тобто всього того, що служить економнішому і продуктивнішому вирішенню професійних практичних завдань.

У науковій літературі креативна педагогічна діяльність розглядається також як творчий підхід до вирішення проблеми педагогічного процесу, в ході якого інтереси й цінності особистості є домінуючим компонентом організації та сенсу навчальної діяльності [5, 87]. Тобто, креативний підхід до навчальної проблеми передбачає не розв'язання готових дидактичних задач, а генерацію, творче формулювання й розробку ідей, задумів та проектів у навчальному процесі.

Особливостями креативної педагогічної діяльності є те, що вона визначає стосунки між викладачем і студентом як партнерські, а основним елементом навчального процесу виступають не знання, а інформація. При цьому студент не засвоює готові уявлення і поняття, а сам з різноманітних

одиниць інформації видобуває власне уявлення про оточуюче середовище.

Мета профільної підготовки, побудованої за принципом креативності полягає в тому, щоб пробудити творчу активність студентів, сприяти становленню їхньої самостійності у мисленні та діяльності. Для цього студент повинен підходити до навчання як до творчого процесу, самостійно оволодівати знаннями. А це, в свою чергу, потребує такої технології навчання, яка б містила би різні способи активізації самостійної пізнавальної діяльності майбутніх педагогів.

Ряд авторів (В.О. Сластьонін, Л.С. Подимова, А.В. Морозов, Д.В. Чернелевський) відзначають, що великий вплив на розвиток творчості та створення педагогічного процесу на основі принципу креативності впливають особистісні якості індивіда, його емоції і мотиви. Творчих людей відрізняють такі якості: допитливість, прагнення до вдосконалення, винахідливість, кмітливість, розвиток уяви; винахідливість; самостійність і незалежність в думках, мисленні, вчинках; широкий кругозір і ерудиція; професіоналізм і компетентність; артистичність; оптимізм, відчуття гумору; оригінальність, гнучкість мислення; харизматичні якості та інші.

Розмірковуючи стосовно цих якостей можна констатувати, що сучасна освіта має бути гуманістично орієнтованою та індивідуалізованою. Освіта передусім має забезпечити сприятливі умови для саморозвитку особистості та допомогти людині усвідомити власне призначення та соціальну роль.

Сьогодні освітнє середовище можна уявити як систему впливів та умов формування особистості за певним зразком. Креативне освітнє середовище – це багатовимірне індивідуалізоване цілісність, призначена для створення умов, які б сприяли особистісному зростанню [6, 75] Провідною метою функціонування креативного освітнього середовища вузу є створення умов максимально сприятливих для самоактуалізації кожної особистості, підготовки культурних, моральних та висококваліфікованих фахівців здатних самостійно та компетентно вирішувати завдання нового часу, швидко орієнтуватись в найскладніших ситуаціях, які б володіли творчим мисленням, активною життєвою позицією, навичками самоосвіти, самовиховання та самоаналізу.

Креативне освітнє середовище характеризується управлінням навчальною діяльністю, до складу якої зараховуються логічні та евристичні засоби пізнання, репродуктивні та творчі методи пізнання. Багатофакторність умов, від яких залежить успішність навчання, що обумовлює необхідність залучати прогресивні нові методи та технології.

Для того, щоб освіта дійсно стала креативною та особистісно-орієнтованою, тобто більш ефективною, вважається, що вона має орієнтуватись на: рівень підготовки в певній галузі знань та ступінь загального розвитку світоглядної культури; особливості психічного складу особистості (пам'яті, мислення, сприйняття, вміння володіти власною емоційною сферою; особливості характеру, темпераменту. Тобто навчання має бути індивідуальним [7, 22].

Креативне освітнє середовище, на думку дослідників, має бути: особистісно-орієнтованим. Коли особистість є головною метою та вищою цінністю освіти; проектування креативного освітнього середовища є можливим на основі інформаційних технологій в вузі.

Сьогодні цивілізоване суспільство базується на високих інформаційних технологіях. Інформаційна культура поступово стає частиною повсякденного життя. І очевидно запровадження новітніх інформаційних технологій стосується передусім системи вищої освіти. Тому не випадково, що забезпечення освіти інформаційними технологіями відображає реалізацію нової освітньої парадигми, спрямованої на сприяння саморозвитку особистості. Але, як показує досвід, запровадження інформаційних технологій на емпіричному рівні не призводить до суттєвого підвищення ефективності освітнього процесу. Доречним виявляється проектування такого освітнього середовища, де використовуючи інформаційні технології, відбуватиметься гуманізація освіти та підвищення її креативності.

На нашу думку, у креативному освітньому процесі домінантною має бути діяльність студента, яка направлена на самостійне розширення предметного ядра знань та на самостійну пошукову (дослідницьку) пізнавальну діяльність.

Для організації такого процесу у вузі потрібний викладач не традиційної освіти, а абсолютно нової формації, що володіє методологією креативної освіти – це по-перше. По-друге, потрібні підручники і навчальні посібники що відповідають принципам креативної освіти, а також методичні посібники як для самого викладача, так і для студента. По-третє, потрібні інші інструментальні інформаційні дидактичні засоби, що забезпечують креативну освіту. По-четверте, потрібні нові креативні мультимедійні, інформаційні і телекомунікаційні технології. І п'яте – це підготовка викладацьких кадрів для всіх типів ВНЗ здатних до проектування і моделювання авторських інтелектуальних продуктів в парадигмі креативної освіти.

Системоутворюючим чинником креативної освіти є інноваційна

діяльність самого викладача. Лише творчий викладач зможе сформувати майбутнього творчого фахівця. Проте, вузівська практика показує, інформаційні технології ще далеко не стали повноцінними засобами навчання у самих викладачів, особливо педагогічних вузів і гуманітарних профілів, оскільки вони вимагають певних знань, умінь і навичок у створенні інтелектуальних інформаційних продуктів зі свого навчального предмету. Коло завдань, які необхідно вирішувати викладачеві при їх створенні, визначається самим предметом і умінням викладача користуватися персональним комп'ютером. У зв'язку з цим залишається актуальною проблема підвищення комп'ютерної обізнаності самого викладача вищої школи. При чому не на рівні користувача, а на рівні, що дозволяє йому самостійно створювати тестуючі, навчальні авторські дидактичні засоби (технології), які сприятимуть розвитку творчого потенціалу суб'єктів освіти і підвищенню якості професійної освіти вчителя.

Сьогодні інформаційні технології в освітньому процесі вузу використовуються в декількох напрямках: 1) для моніторингу якості освіти; 2) як засоби забезпечення лекційних занять; 3) при проведенні практичних занять; 4) як засоби самоосвіти студентів. Важливим з цих напрямів є самостійна робота студентів. Для її забезпечення, як правило, використовуються мультимедіа компакт-диски з навчальними програмами (яких не так вже і багато) або глобальна мережа Інтернет. Практика діяльності у ВНЗ показує, що використання сучасних комунікаційних технологій значно підвищує ефективність самостійної роботи студентів, особливо в контексті зростаючої популярності дистанційної Інтернет-освіти.

Перспективним, на наш погляд, є ще один напрям – використання персональних комп'ютерів, як засобів для моделювання різних процесів, зокрема, по вивченню психолого-педагогічного блоку дисциплін вищого навчального закладу.

В результаті моделювання педагогічних ситуацій в реальному часі з реальним суб'єктом освіти, майбутній педагог набуває досвіду педагогічної діяльності ще до виходу на виробничу педагогічну практику. Найбільш продуктивними в справі вироблення навичок педагогічної діяльності є педагогічні тренінги з обов'язковим їх записом на цифрову відеокамеру і з подальшим переглядом на ПК. Використання такої технології дозволяє анімувати театральну педагогіку, зробити її особистісно-орієнтованою, що є продуктивним в професійній підготовці майбутнього педагога.

З метою підвищення якості вузівської освіти і переходом на креативні технології, сьогодні для вузу є актуальним створення спеціальних аудиторій і

залів бібліотек відкритого доступу, з єдиною навчально-інформаційною мережею, що дозволяє отримувати навчальну інформацію в різних формах, що дозволяє зрушити внутрішню мотивацію студента, збуджує інтерес до навчального предмету, розкриває креативні якості і фантазію суб'єкта освіти.

Однак, проведене дослідження не є вичерпним у розробці проблеми створення освітнього середовища у вищому навчальному закладі на основі принципу креативності. Виконана робота дозволяє побачити перспективи подальшого вивчення проблем якості підготовки сучасних педагогів у світлі вимог педагогічних інновацій. З вивченням цих питань ми пов'язуємо подальшу дослідницьку роботу з визначення та обґрунтування педагогічних умов, які забезпечують створення нового освітнього середовища, а отже сприяють підвищенню якості підготовки сучасного вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільна енциклопедія Вікіпедія – Креативність [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>.
2. Трик Х.Е. Креативность как процесс / Х. Трик. – М.: Наука, 1987. – 128 с.
3. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: От деятельности к личности / С. Смирнов. – М.: Академия, 2003. – 304 с.
4. Психология и педагогика: Учебное пособие / Бодалева А.А. [та ин.]. – М.: Изд-во института психотерапии, 2002. – 585 с.
5. Морозов А.В. Креативная педагогика и психология: Учебное пособие / А.В. Морозов, Д.В. Чернилевский. – М.: Академический Проект, 2004. – 216 с.
6. Проектування креативного освітнього середовища вузу [Електронний ресурс] / І.А. Кадієвська // Наукове пізнання. – 2008. – № 22. – С. 72–76. – Режим доступу до журналу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npmt/2008_2/st14.pdf (02.10.2008). – Назва з екрану.
7. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Под ред. Е.С. Полат. – М., 2002. – 272 с.